

AZERBAYCAN-ERMENİSTAN SINIR HATTINDA 12 TEMMUZ 2020'DE PATLAK VEREN ÇATIŞMA VE KARABAĞ İHTİLAFI HAKKINDA DEĞERLENDİRMELER

Turgut Kerem TUNCEL

Analist

Analiz No : 2020 / 27

23.07.2020

1987 yılında SSCB henüz ayaktayken Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti arasında Karabağ üzerinden ortaya çıkan ihtilaf kısa sürede etno-teritoryal bir çatışmaya dönüşmüştür. 1991 yılının sonlarında SSCBnin yıkılmasıyla Karabağ ihtilafı iki bağımsız devlet arasındaki bir devletlerarası savaş halini almıştır. 1994 yılında imzalanan ateşkes anlaşmasıyla savaşın sıcak faslı sona erse de günümüze kadar geçen süre içinde bir barış anlaşması imzalanamamıştır. Bu nedenle Karabağ Savaşı hukuken (*de jure*) devam etmektedir. Bunun yanında, Azerbaycan ve Ermenistan arasında 1994 yılında imzalanan ateşkes anlaşmasından sonra cephe hattında her iki taraftan da kayıpların yaşandığı ateşkes ihlallerinin neredeyse sürekli bir hal aldığı görülmektedir. Nisan 2016da yaşanan, tam rakamlar bilinmese de iki taraftan iki yüz civarında kişinin hayatını kaybettiği söylenen, Nisan Savaşı veya Dört Gün Savaşı olarak anılan çatışmalar, 1994den sonra yaşanan en büyük çaplı çatışmadır. 12 Temmuz 2020 günü öğle saatlerinde Azerbaycan-Ermenistan devlet sınır hattının kuzeyindeki Tovuz bölgesinde (Er. *Tavuş*) patlak veren ve birkaç gün devam eden çatışmalar bu süreçte yaşanan en son olaylardır. Bu çatışmalarda, Azerbaycan tarafında bir general ve bir albayın da aralarında bulunduğu on bir asker ve bir sivil, Ermenistan tarafında dört askerin hayatını kaybettiği belirtilmektedir.[1] Azerbaycan kaynakları Ermeni kayıplarının yirmiye ulaştığını iddia etmektedir.[2]

Her ne kadar, uluslararası alanda unutulmaya yüz tutmuş olsa da, 12 Temmuzda patlak veren çatışma Karabağ ihtilafını bir kez daha gündeme taşımıştır. Bu çatışma, ayrıca, kimileri tarafından donmuş ihtilaf (İng. *frozen conflict*) olarak tanımlansa da Karabağ ihtilafının aslında hiç de donmuş olmadığını, aksine her an patlamaya hazır sürüncemede kalmış bir ihtilaf (İng. *protracted conflict*) olduğunu hatırlatmıştır. Kuzey-güney istikametinde Avrasyayı İran Körfezi ve Hint Okyanusu ile Orta Doğu ve Doğu Akdenize, doğu-batı istikametinde Asya ile Avrupayı birbirine bağlayan bir konumda olan Güney Kafkasyadaki bu ihtilafın ne yöne doğru evirileceğinin, yalnızca taraf ülkeler ve bölge ülkeleri için değil küresel aktörler açısından da önemli sonuçları olabilecektir. Bu nedenle, 12 Temmuzda patlak veren çatışmanın ve altında yatan dinamiklerin incelenmesinde fayda vardır.

12 Temmuza Giden Süreç

12 Temmuzda patlak veren çatışmanın altında yatan dinamiklerin anlaşılması için Azerbaycan-Ermenistan ihtilafı kapsamında 2016dan bu yana yaşanan bazı dikkat çekici gelişmelerin kronolojik sırayla hızlıca hatırlanması yerinde olacaktır.

Nisan 2016da yaşanan Dört Gün Savaşından yaklaşık bir buçuk ay önce, **16-17 Şubat 2016** tarihlerinde, Viyanada geçekleştirilen AGİTin Yüksek Düzeyli Askeri Doktrin Seminerinde dönemin Ermenistan Savunma Bakan Yardımcısı David Tonoyan, yeni bir askeri stratejinin ipuçlarını vermiştir. Zaman içinde geliştirilmiş olması muhtemel bu yeni stratejinin esasını, 1994 yılında benimsenen caydırıcı savunma anlayışından cezalandırıcı savunma anlayışına geçiş oluşturmaktadır.[3] Cezalandırıcı savunma anlayışının altında yatan mantık, düşmanın saldırı iradesi ve gücünü baştan kırmak, böylece düşman saldırısını başlamadan engellemek ve onu sürekli kontrol altında tutmak olarak tanımlanabilir. Düşman saldırı düzenlemeden, böyle bir ihtimal değerlendirildiğinde veya böyle bir değerlendirme olmasa bile düşmanı sürekli belli bir noktada tutmak maksadıyla, düşmanın topraklarında gerçekleştirilecek operasyonlarla, düşmana kendi topraklarında hasar vermek cezalandırıcı savunma anlayışının temel öğelerinden biridir. Bu anlayış, konvansiyonel taktiklerin yanında, önleyici saldırı (İng. *pre-emptive strikes*) kavramıyla tanımlanan, düşman topraklarına sızan unsurlar aracılığıyla cephe hattının gerisinde yer alan ve stratejik hedeflere yönelen sabotaj ve benzeri yıkıcı saldırılar düzenlemek gibi konvansiyonel olmayan taktiklerin bir arada uygulanmasını içermektedir.

2-5 Nisan 2016da Karabağ ve etrafındaki işgal altındaki bölgelerde cereyan eden Dört Gün Savaşı, Azerbaycanın işgal bölgesinin kuzeydoğu ve güneydoğusundaki altı noktayı ele geçirmesiyle neticelenmiştir. Böylece, yirmi iki seneden sonra ilk kez cephe hattında Azerbaycan lehine bir değişiklik yaşanmıştır. Ele geçirilen noktaların stratejik açıdan önemli noktalar olmasının, gelecekteki olası çatışmalarda Azerbaycana askeri üstünlük sağlayacağı değerlendirilmektedir. Dört Gün Savaşının, Azerbaycanda moralleri yükseltirken, Ermenistanda da tam aksi bir moral çöküntüye yol açtığı görülmüştür. Bu muharebenin, Azerbaycanın uluslararası camiaya ihtilafın çözümü konusunda daha aktif olarak işin içine girmesi yönünde bir mesaj vermeyi hedeflediği de değerlendirilebilir.[4]

Dört Gün Savaşından yaklaşık beş ay sonra, **Eylül 2016**da, Ermenistana Rus yapımı oldukça gelişkin, radar sistemlerinden kaçabilen ve konvansiyonel ve nükleer başlıklar taşıyabilen dört İskender balistik füze sistemi yerleştirilmiştir. Rusyanın İskender füzelerini, kendi topraklarındaki stratejik açıdan büyük önem arz eden bölgelerde konuşlandırması ve herhangi bir ülkeye satmamış olması gerçeği, bu kapsamda dikkat çeken olgulardır. Bunun yanında, İskender füzelerinin Ermenistana satıldığı mı yoksa sadece bu ülkeye konuşlandırıldığı mı, bu füze sisteminin kontrolünün Ermenistan ordusunda mı yoksa Rusyada mı olduğu hakkında pek çok söylenti ve tartışma da söz konusudur. İskender füzeleriyle ilgili olarak söz konusu olan bu bilinmezliklerin yanında, daha net olarak söylenebilecek şey ise Rusyanın bu hamlesinin, Ermenistanda Dört Gün Savaşından sonra Rusyaya karşı ortaya çıkan hoşnutsuzluğun giderilmesi için bir halkla ilişkiler çalışması olabileceğidir.

Ekim 2016da Ermenistanın yeni savunma bakanı Vigen Sargsyan millet-ordu (İng. *nation-army*) kavramını ortaya atmıştır. Ermenistan Savunma Bakanlığının internet sitesinde bu kavramla ilgili olarak şunlar belirtilmektedir:

> Ancak millet-ordu ulusal ordudan çok daha fazla bir şeydir çünkü ulusal ordu millete hizmet eder, millet-ordu milletin kendisidir…
>
> Millet-ordu tek bir birlik olarak işleyen toplumdur. Toplumun askerileşmesi anlamına gelmez, Aksine, ordunun demokratikleşmesi, toplum, ekonomi, kültür, eğitim ve bilim, doğanın korunması, sporla tam bütünleşmedir. Ordunun yarattığı ne varsa toplumun ve devletin hizmetine sunulması ve ülkenin silahlı kuvvetlerinin sivil hayatın tüm başarılarıyla/elde ettiği şeylerle güçlendirilmesidir ☀□□□□□□□□□□□ aralarında fark edilemez bir ilişkinin olduğu toplum ve silahlı kuvvetlerdir (İng. *The nation-army is the society and the armed forces with an undetectable movement between them*). Teknolojik gelişme/buluş ile askeri endüstri arasında sadece tek bir adım vardır. Ekonomi gelişir ve onun yükü altında eğilmek yerine ordunun emirleri, yatırımı, yaratıcı kabiliyetiyle bu gelişim desteklenir (İng. *Where there is just one step from innovation to the military industry. Where the economy grows and is reinforced through the orders from the army, its investments, its creative abilities instead of bowing under its burden*).
>
> Millet-Ordu, toplumun silahlı güçlerine ve onun komutanlarına güvenidir. Subayların en çok saygı duyulan ve onurlandırılan vatandaşlar olduğu toplumdur…
>
> Millet-ordu herkesin, görevlerinin, amaçlarının ve araçlarının ne olduğunu tam olarak bildiği ve seferberliğe hazır olduğu bir savunma sistemidir. Millet-ordu asker ve sivilin olmadığı, ancak üniforma içinde vatandaş ve sivil kıyafet içinde anavatan müdafisinin olduğu bir ülkedir.[5]

Ermenistanın, deyim yerindeyse, bir Sparta Krallığına dönüştürülmesi gibi bir yaklaşıma işaret eden millet-ordu kavramsallaştırmasının, Dört Gün Savaşında yaşanan hezimetin sonucunda bu ülkede yaşanan ruh halini yansıttığını düşünmek mümkündür. Bunun yanında, Ermenistanın gerçekten de bir Sparta Krallığına benzemeye başladığını gösteren verilerin de mevcut olduğu belirtilmelidir. Almanyada faaliyet gösteren *Bonn International Center for Conversion* adlı araştırma merkezinin her yıl yayımladığı Küresel Askerileşme İndeksine (İng. *Global Militarization Index*) göre Ermenistan 2005ten bu yana dünyadaki en askerileşmiş on ülke arasında yer almaktadır. 2014 yılından bu yana ise ilk üç ülke arasındadır.[6]

Nisan 2016daki Dört Gün Savaşından sonra da her iki taraftan kayıpların yaşandığı ateşkes ihlalleri devam etmiştir. Nisan 2016 ve Temmuz 2020 arasında ortaya çıkan çatışmaların en büyük çaplı olanı, **25 Şubat 2017**de Karabağ cephe hattında beş Azerbaycan askerinin yaşamını yitirdiği çatışmalardır.[7]

2019 yılının başından itibaren Azerbaycan ve Ermenistan arasında yeni bir diyalog sürecinin başladığı görülmektedir. **16 Ocak 2019**da iki ülke dışişleri bakanlarının Pariste bir araya gelmelerinin sonrasında AGİT Minsk Grubu yaptığı açıklamada iki bakanın halkları barışa hazırlamak için somut adımlar atmanın gerekliliği konusunda anlaştıklarını açıklamıştır.[8] Bundan sonra, için **29 Mart 2019**da Aliyev ve Paşinyan Viyanada bir araya gelmiş ve ateşkesin muhafaza edilmesi, insani tedbirlerin alınması ve taraflar arasında doğrudan diyaloğun devamı konusunda taahhütlerini açıklamışlardır.[9] **Kasım ayında** üç Azerbaycanlı ve biri Karabağlı olmak üzere üç Ermeni gazetecinin üç gün boyunca Ermenistan ve Azerbaycanda çeşitli kişilerle mülakatlar gerçekleştirdikleri bir gazeteci değişim programı hayata geçirilmiştir. Ancak bu karşılıklı ziyaretler, sona erene kadar, güvenlik gerekçesiyle, kamuoylarından gizlenmiştir.[10]

İki ülke arasındaki barış sürecine dair yeni bir süreç mi başlıyor sorusunun akla geldiği bu

dönemde, yukarıda bahsedilen cezalandırıcı savunma anlayışının mimarı olarak görülebilecek, Ermenistan siyasi eliti içindeki şahin kanada mensup olan ve Nisan-Mayıs 2018deki toplumsal olayların neticesinde iktidara gelen Nikol Paşinyan yönetiminde Savunma Bakanı olan David Tonoyan, **30 Mart 2019**da New Yorkta Amerikalı Ermenilerin düzenlediği bir toplantıda güvenlik veya barış için toprak formülasyonunu reddettiğini, bunun yerine yeni topraklar için yeni bir savaş formülasyonunu benimsediğini ifade etmiştir. Tonoyan yaptığı konuşmada, siperlerden, sürekli savunma durumundan kurtulacağız. Çatışmaları düşman topraklarına taşıyabilecek birliklerin sayısını artıracağız şeklinde bir ifade kullanmıştır.[11]

5 Ağustos 2019da Karabağdaki *de facto* Ermeni yönetiminin başkent olarak nitelediği Hankendinde (Er. *Stepanakert*) halka yaptığı bir konuşmada Paşinyan, Artsakh [Karabağ] Ermenistandır, o kadar şeklinde bir ifade kullanmış, bu sözlere halk Karabağın Ermenistana ilhakını ifade eden birleşme (Er. *miatsum*; İng. *unification*) sloganıyla karşılık vermiştir.[12] Tepki çeken bu olaydan sonra Paşinyan, 13 Şubat 2020de Berlinde gerçekleştirilen bir toplantıda bu sözlerle kastının Azerbaycanın Karabağa yapacağı bir saldırıyı Ermenistana yapılmış sayacaklarını, Ermenistanın Karabağın garantörü olduğunu ve bundan başka söylenmesi gereken bir şey olmadığı şeklinde açıklamaya çalışmıştır.[13]

14-16 Şubat 2020de düzenlenen Münih Güvenlik Konferansında Aliyev ve Paşinyan bir moderatör eşliğinde kameraların önünde yaklaşık kırk sekiz dakika süren bir sohbet-tartışma gerçekleştirmişlerdir. Daha sonra Münih Güvenlik Konferansının internet sitesinde yayınlanan bu sohbet-tartışma da bir ilk olarak kayda geçmiştir.[14]

31 Mart ve 14 Nisan 2020 tarihlerinde Karabağdaki *de facto* Ermeni yönetimi bir genel seçim düzenlemiştir. Ermenistan hariç hiçbir ülkenin ve uluslararası kuruluşun tanımadığı seçim hakkında AB oldukça sert bir kınama metni yayımlamış,[15] AGİT Minsk Grubu ise daha itidalli bir açıklamayla seçimi tanımadığını bildirmiştir.[16] Bu seçim Azerbaycanın da sert tepkisine neden olmuştur.[17] Bu yetmezmiş gibi, **21 Mayıs**ta seçimin galibi Ara Harutyunyanın Paşinyanın da katıldığı göreve başlama töreni başkent Hankendinde değil, Azerbaycanın kültürel başkenti saydığı ve büyük tarihsel ve simgesel önem atfettiği Şuşa kentinde gerçekleştirilmiştir.[18] Bazı Ermeni yayın organları, Harutyunyanın yaptığı konuşmada Paşinyanın 5 Ağustos 2019da ifade ettiği Artsakh [Karabağ] Ermenistandır sözlerini tekrar ettiğine dair haberler yapmıştır.[19] Bundan sonra **28 Mayıs**ta Harutyunyan ve Paşinyan gerçekleştirdiği ilk resmi görüşmede Harutyunyan Artsakhın [Karabağ] anavatana [Ermenistan] bütünleşmesinin derinleşmesinin niteliksel olarak yeni bir evreye gireceğini söylemiştir.[20]

Mayıs 2020de Azerbaycanlı ve Ermeni yetkililer arasında birbirlerini İkinci Dünya Savaşında Nazi Almayasıyla işbirliği yaptıklarına dair suçlamalar yönelttikleri bir tartışma ortaya çıkmıştır.[21] **10 Mayıs**ta Türkiyedeki bir üniversitenin Ermeni Dili ve Edebiyatı bölümünde öğretim görevlisi olan Azerbaycanlı bir akademisyen, Erivan, Zangezur, Gümrü gibi Ermenistanın sınırları içinde kalan tarihsel Azerbaycan topraklarını kapsayan sürgündeki Batı Azerbaycan Cumhuriyetini ilan eden bir açıklama yapmıştır.[22]

Tansiyonun yükseldiği bu günlerde, **3 Haziran 202**0de, Aliyev bir açılış töreninde yaptığı konuşmada Ermenilerin Güney Kafkasyaya 19. yüzyılın başlarında yerleşmeye başladığını, zaman içinde Azerbaycan dilindeki yer adlarının Ermenice adlarla değiştirildiğini ve günümüzdeki Ermenistanın kadim Azerbaycan toprakları üzerinde var olduğunu söylemiştir.[23]

İki taraf arasındaki sembolik eylemler ve tarihsel iddialar üzerinden yaşanan atışmalar

sürerken, Ara Harutyunyan, **8 Haziran**da, ilk olarak Temmuz 2019da duyurulan, Ermenistandaki Kapan kentini Karabağdaki Hadrut kentine bağlayacak bir yolun inşasına yakın zamanda başlanacağını açıklamıştır. 1998de inşa edilen Laçin koridorundan geçen ve 2017de yapımı tamamlanan Erivanı Hankendine bağlayan yollardan sonra Ermenistanı Karabağa bağlayacak üçüncü yol olacak olan bu yol Azerbaycan tarafından Karabağın Ermenistana ilhakı yönünde atılmış bir diğer adım olarak yorumlanmıştır.[24] Bahsi geçen yolların Ermenistan ile Karabağ arasındaki bütünleşmeyi tahkim edici rolünün yanında Karabağ çevresindeki işgal altındaki bölgelerde Ermenistanın yürüttüğü iskân ve bayındırlık politikası açısından da önemli olduğu akılda tutulmalıdır. Ermenistan bu politika aracılığıyla özgürleştirilmiş bölgeler olarak tanımladığı işgal altındaki bölgelerdeki varlığını kalıcı hale getirme çabasındadır.

6 Temmuz 2020de Baküde bir hastanenin açılış töreninde verdiği bir röportajda Aliyev, Azerbaycan ve Ermenistan arasında tırmanan gerilimi yansıtan oldukça sert ifadeler kullanmıştır. Aliyevin Avrupa ülkelerini, bazı uluslararası örgütleri ve AGİT Minsk Grubunu ağır bir dille eleştirmesi de ayrıca dikkat çekmiştir. Aliyev, Avrupa ülkeleri ve Avrupa Konseyi, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Avrupa Birliği ve AGİT gibi Avrupa kuruluşlarını Ermenistanda yaşanan demokrasi ve insan hakları ve benzeri sorunlarını görmezden gelmekle suçlamış, bunun nedeni olarak Ermeni lobisi ve finansal kaynaklarına işaret etmiştir. Aliyev ayrıca, Ermenistanın Karabağdaki *de facto* Ermeni yönetimini meşrulaştırma siyasetinin bir parçası olan, yabancıların Bakünün izni olmadan Karabağı ziyaret etmelerini teşvik politikasına bazı Avrupalı siyasetçi, milletvekili ve parlamenterlerin, buraya ziyaretler gerçekleştirerek ve buradaki *de facto* yetkililerle görüşmeler yaparak destek vermelerini eleştirmiştir.[25]

Aliyevin kendisine yöneltilen Karabağ ihtilafı ve AGİT Minsk Grubuyla ilgili soruya verdiği yanıtın irdelenmesi yerinde olacaktır. Yürütülen müzakereler kapsamında Azerbaycanın tarihsel adalet ve uluslararası hukuka dayanması nedeniyle, adil olan pozisyonunun değişmediğini söyleyen Aliyev, çözümün Azerbaycanın ülkesel bütünlüğü çerçevesinde olması gerektiğini söylemiştir. İşgal altındaki tüm toprakların işgalcilerinden kurtarılması ve Azerbaycan vatandaşlarının atalarının topraklarına geri dönmesinin gerektiğini ve Azerbaycan topraklarında ikinci bir Ermeni devletinin kurulmasına asla izin vermeyece[klerini] de sözlerine eklemiştir. Aliyev ayrıca, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Bağlantısızlar Hareketi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), İslam İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, NATO ve diğer kuruluşların Azerbaycanın toprak bütünlüğü hakkında kararlar aldıklarını belirterek, Azerbaycanın tavrının hukuki olduğunu belirtmiştir.[26]

Aliyev, Paşinyanın yukarıda bahsedilen Karabağ Ermenistandır sözüne de atıf yapmış ve AGİT Minsk Grubunun buna neden uygun bir tepki vermediğini sormuştur. Ermenistanın, Karabağdaki *de facto* Ermeni yetkilileri müzakere sürecine dâhil ederek müzakerelerin formatını değiştirmeye çabaladığını belirtmiş ve buna da AGİT Minsk Grubunun gerekli tepkiyi vermediğini vurgulamıştır. AGİT Minsk Grubunun tavrına dair birkaç başka örnek de verdikten sonra bundan bahseden benim ama meselenin barışçı yollardan çözülmesini istiyorlarsa bunu yapması gereken onlar [AGİT Minsk Grubu] şeklinde bir ifadede bulunmuştur. Aliyev, bu sözlerin devamında, Birleşmiş Milletler Sözleşmesine atıf yaparak askeri seçeneğin imkânsız olmadığını açıkça söylemiştir. Aliyev sözlerini, bu durumun devam etmesi durumunda anlamsız müzakerelere gerek yok ☀ Adalet bizim tarafımızda. Davamızı hem uluslararası alanda hem de savaş alanında kanıtladık. Kimse Nisan muharebelerini unutmasın şeklindeki ifadesiyle tamamlamıştır.[27]

Son olarak, **10 Temmuz 2020**de Paşinyan Ermenistanın yeni ulusal güvenlik strateji belgesini[28] kamuoyuna duyurduğunun hatırlanmasında fayda olacaktır. Paşinyan, bu kapsamda yaptığı konuşmada Karabağla ilgili dikkat çekici ifadeler kullanmıştır. Bunlardan biri şu şekildedir:

> Biz, Üçüncü Ermenistan Cumhuriyetinin onurlu yurttaşlarıyız, Üçüncü Ermenistan Cumhuriyetini kuran ve Artsakhı [Karabağı] özgürleştiren Ermeni halkının çocuklarıyız. Ermenistan Cumhuriyeti Artsakh [Karabağ] Ermenilerinin güvenlik ve özgürlüklerinin garantörüdür. Ermenistan Cumhuriyeti bir Pan-Ermeni devletidir ve dünyadaki tüm Ermenileri temsil etmektedir.[29]

Paşinyan, Ermeni halkının ulusal değerlerinden bahsederken, sadece Ermenistanda değil Karabağda da neler yapılması gerektiğine dair bazı iddialarda bulunmuştur. Konuşmasının ulusal hedefler ara başlıklı kısmında Karabağın hiçbir kısıtlama olmadan kendi kaderini tayin hakkının uluslararası tanınmasını vurgulamıştır. Biraradalığın pan-Ermeni kuralları ara başlıklı bölümdeyse Paşinyan, Ermenistanın yanında Karabağın egemenliği ve burada yolsuzlukla mücadeleye değinmiştir. Aynı bölümde şu sözleri dile getirmiştir.

> Artsakh [Karabağ] meselesinin çözümü için yürütülen müzakereler, kendi kaderini tayin ve Artsakh halkının güvenliği için verilen özgürlük savaşının sonuçlarının korunmasını amaçlamalıdır.[30]

Bu kısa kronolojik özetten de görüleceği üzere, Nisan 2016dan Temmuz 2020ye kadar geçen süre de, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki gerginlik azalmak bir yana artmaya devam etmiştir. Öyle ki, barış sürecinin bir tür ivme kazandığı düşünülen 2019 yılında dahi, bu sürece paralel bir şekilde, taraflar arasında gerginliği artıran açıklamalar ve sembolik davranışlar sergilenmeye devam etmiştir.

Çatışmayı Kim Başlattı? Karşılıklı Suçlamalar

1994 yılından bu yana yaşanan ateşkes ihlalleri ve çatışmalarla ilgili değişmeyen şeylerden biri, ihlali kimin yaptığı, çatışmayı kimin başlattığı hakkındaki karşılıklı suçlamalardır. 12 Temmuzda patlak veren çatışmada da aynı şey olmuş taraflar birbirini suçlayan açıklamalar yapmıştır.

Azerbaycan tarafının iddialarıyla ilgili olarak Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisinde milletvekili olan Ganira Paşayevanın bir televizyon kanalına yaptığı açıklamalar örnek gösterilebilir.[31] Paşayeva, çatışmanın meydana geldiği Tovuz bölgesinin stratejik önemini vurgulayarak Ermenistanın kışkırtma peşinde olduğunu iddia etmiştir. Paşayeva, dağlık Tovuz bölgesinde Azerbaycanın askeri açıdan önemli yüksek tepeleri elinde tutuğunu belirtmiş ve Ermenistanın bu tepeleri ele geçirmeye çalıştığını söylemiştir. Buna benzer şekilde bazı Azerbaycanlı yorumcular, 2016 Nisan Savaşında Azerbaycanın ele geçirdiği askeri açıdan önemli yüksek alanlara misilleme olarak Ermenistanın bu bölgede saldırıda bulunduğuna dair fikirler öne sürmüştür. İkinci olarak Paşayeva, aşağıda değinileceği üzere, çatışmanın yaşandığı bölgenin Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı (BTC), Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattının ve Bakü-Tiflis-Kars Demir Yolunun (BTK) geçtiği yerlere yakınlığına vurgu yaparak Ermenistanın bunları hedef aldığını söylemiştir. Bu bağlantıyla Paşayeva, Ermenistanın arkasında Rusyanın olduğunu, bu ülkenin adını vermeden, ima etmiştir. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğanın, Ermenistanın gerçekleştirdiği saldırının bu ülkenin çapını aşan bir hadise olduğu şeklindeki

açıklamalarında[32] da aynı imanın olduğu düşünülebilir. Bunlara ek olarak Azerbaycan tarafı, Ermenistan yönetiminin halkın dikkatini ülkede yaşanan siyasi ve ekonomik sorunlardan uzaklaştırmak için bir çatışma ortamı yaratmaya çalıştığını da iddia etmektedir. Türkiyedeki hemen tüm yayın organları ve yorumcuların da çatışmayı Ermenistanın başlattığı tezini sorgulamadan, bir olgu olarak kabul eden değerlendirmelerde bulunduklarının da belirtilmesinde fayda olacaktır.

Ermeni tarafı da iç siyasi ve ekonomik nedenlerle Azerbaycan tarafının çatışmayı provoke ettiğini ileri sürmektedir. Bunun yanında, Azerbaycanın uluslararası camiaya Dağlık Karabağ ihtilafını yeniden hatırlatmak ve AGİT Minsk Grubunu daha faal bir hal almaya yöneltmek için bu kışkırtmayı yaptığı da Ermeni tarafının iddiaları arasındadır. Bununla bağlantılı olarak, Azerbaycanın çatışmayı Dağlık Karabağ ve çevresindeki bölgelerde değil de cephe hattından uzak bir yerde, Azerbaycan-Ermenistan devlet sınırında başlatmasının altında yatan nedenin iki ülke arasındaki ihtilafı kendi kaderini belirleme hakkı çerçevesinden çıkartıp teritoryal bir mesele şeklinde resmetmek olduğu da iddia edilmektedir. Son olarak, Türkiyenin Orta Doğu, Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrikadaki saldırgan politikalarının Azerbaycan tarafından örnek alındığı şeklinde iddialar öne sürülmektedir.[33]

Bu tartışmalarla ilgili açıkça belirtilmesi gereken husus, tarafların iddialarının henüz olgusal düzeyde kanıtlanmadığıdır. Yani, bu iddialar henüz sadece birer iddia ve hipotezdir. Bunun yanında akılda tutulmasında fayda olan husus, pek çok gözlemcinin uzun zamandan bu yana bölgede kazara bir savaşın yaşanabilme ihtimalini vurgulamakta olduğudur. Buna göre, oldukça gergin bir atmosferde karşılıklı pozisyonlarda bulunan iki taraftan birinin yanlış bir muhakeme sonucunda diğer tarafa ateş açma, karşı tarafın buna ateşle karşılık vermesi ve bir anda büyük çaplı çatışmaların başlaması oldukça muhtemeldir. 12 Temmuzda böyle bir durumun yaşanmış olma olasılığı vardır.

Tovuzda Yaşanan Çatışmanın Özellik ve Farklılıkları

Bu tartışmalar bir yana, 12 Temmuzda patlak veren çatışmayla ilgili çok önemli bir hususun altının çizilmesi gerekmektedir. Bu husus, çatışmanın Karabağ cephe hattında değil, cephe hattının en yakın noktasına kuş uçuşu 100 kmden uzak bir mesafedeki[34] Azerbaycan-Ermenistan devlet sınır hattının kuzeyinde, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan sınırlarının kesiştiği noktaya oldukça yakın bir mevki olan Tovuz bölgesinde yaşanmış olmasıdır. Dolayısıyla, söz konusu olan şey hâlihazırdaki cephede yaşanan bir çatışma değil, uluslararası alanda tanınan iki devlet sınırı üzerinde yaşanan bir çatışmadır. Bunun anlamlarından biri, Azerbaycan ve Ermenistan arasında yeni bir cephenin açılmış olmasıdır; daha öncesinde cephe Dağlık Karabağ ve etrafındaki işgal edilmiş bölgeleri çevrelerken, 12 Temmuzda kuzey istikametinde yeni bir cephe ortaya çıkmıştır.

Çatışmaların yaşandığı noktayla ilgili önemli bir husus, bu noktanın Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı (BTC), TANAP ve TAPa bağlanan Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattının ve Bakü-Tiflis-Kars Demir Yolunun (BTK) geçtiği güzergâha oldukça yakın bir mevkide olmasıdır. Nitekim çatışmayı başlatan taraf olarak görülen Ermenistanın arkasında Rusyanın olduğuna dair imaların bu bağlantıyla ortaya atıldığı düşünülebilir. Bu bağlantının oldukça önemli ve üzerinde durulması gereken bir hususdur.

Rusyanın Güney Kafkasyada hegemonyasını tesisi ve bunu sürdürmesi, daha geniş çaplı stratejik hedefleri açısından oldukça önemlidir. Bilindiği üzere, Rusyanın en temel stratejik hedeflerinden biri Avrupa enerji pazarındaki payını korumak ve arttırmaktır. Bu nedenle,

kendisine rakip olabilecek enerji nakil hattı projelerinin engellenmesi Rusya için önem taşımaktadır. Bu kapsamda, Hazar Denizindeki enerji kaynaklarının Avrupaya taşınmasına dair projeleri de engellemek veya gelişmelerini önlemek Rusya için öncellikli hedeflerden biridir. İkinci olarak, Asya ve Avrupa arasındaki ticaret ve diğer ekonomik bağlantısallıklar için de Güney Kafkasya önemli bir noktadır. Güney Kafkasyanın bu önemi Kuşak ve Yol Projesi kapsamında daha da öne çıkmaktadır. Son olarak Rusya ve Avro-Atlantik arasında her geçen gün sertleşen rekabet, Avro-Atlantikin Güney Kafkasyadaki etkisinin kırılması ve bunun bir yolu olarak kendisinin önderlik edeceği bir bölgeselleşmenin ortaya çıkması konusunu önemli bir hedef haline getirmiştir. Rusya, bu hedefine Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ), Avrasya Ekonomik Birliği ve ikili ilişkiler üzerinden ulaşmaya çalışmaktadır. Bu nedenlerden dolayı, Rusya bölgede hegemonik politikalar yürütmekte, bunun için çeşitli havuç-sopa politikaları uygulamaktadır. Bu kapsamda, bölgede ortaya çıkacak istikrarsızlık veya belirsizlik durumunun, yumuşak gücü sınırlı olan ve bu nedenle rıza üretmekte zorlanan Rusya için, önemli olduğu görülebilir. Gürcistandaki Abhazya ve Güney Osetya ihtilaflarının yanında Azerbaycan-Ermenistan ihtilafı da bu anlamda Rusya için önemli bir karttır.

Bu genel çerçeve dikkate alındığında, Rusyanın Ermenistanı Tovuz bölgesinde bir provokasyona yöneltmiş olduğu yönündeki görüş anlam kazanmaktadır. Bununla alakalı olarak, yukarıda bahsi geçen doğu-batı bağlantısallığı içinde önemli bir konumda bulunan Türkiye ile Rusya arasında Orta Doğu ve Kuzey Afrikada yaşanan inişli çıkışlı ilişkiler hatırlandığında işin olası bir diğer boyutu da görülebilecektir. Toparlamak gerekirse, Rusyanın Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye ve Avro-Atlantike bir mesaj vermek amacıyla bir kışkırtmaya yol vermesi olasılık dâhilindedir.

Bunların yanında Ermenistanın, olası bir sıcak savaş durumunda Azerbaycan topraklarından geçen stratejik altyapıyı vurma tehdidini açık ve kapalı olarak uzun süredir ifade ettiği de hatırlanmalıdır. Çatışmanın Tovuz bölgesinde patlak vermesi, Ermenistanın cezalandırıcı savunma anlayışı konusundaki ciddiyetine dair vermek istediği mesajla alakalı olabilir. Her ne kadar, çatışmayı kimin ne maksatla başlattığı hakkındaki tartışmalarda tüm bunların bir olasılık olarak değerlendirilebileceği söylenebilse de, bu çerçevenin Azerbaycan-Ermenistan ihtilafı bağlamında genel bir geçerliliği olduğunun da hatırda tutulması gerekmektedir.

Üçüncü Aktörlerin Tepkileri

KGAÖnün itidalli tavrı

Çatışmanın Karabağ ve çevresindeki işgal altındaki bölgelerde değil de, bu alanın dışında kalan bir mevki de ve doğrudan Ermenistan ve Azerbaycan silahlı kuvvetleri arasında yaşanmasıyla ilgili üzerinde durulması gereken başka bir husus daha söz konusudur. Bu husus, Ermenistanın, Rusyanın başını çektiği ve bu ülkeyle birlikte Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistanın içinde yer aldığı KGAÖ üyesi olmasıdır.

NATO benzeri uluslararası askeri bir ittifak olan KGAÖnün üzerine inşa olduğu 1992 tarihli Kolektif Güvenlik Antlaşmasının (KGA) 4. maddesi, üye devletlerden herhangi birine karşı bir saldırı olması durumunda, diğer tüm üye ülkelerin saldırıya uğrayan üye ülkeye askeri destek dâhil, gerekli olan tüm desteği vereceğini, ayrıca Birleşmiş Milletler Şartının 51. maddesine uygun bir şekilde, kolektif savunma hakkının gereğinin yerine getirileceğini belirtmektedir.[35]

Ermenistan bu maddeye dayanarak, Azerbaycanla yaşanan çatışmalar nedeniyle KGAÖnün kendisine askeri destek vermesi gerektiği argümanını sık sık dile getirmektedir. Buna karşılık KGAÖ, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmaların Dağlık Karabağ ve çevresindeki işgal edilmiş bölgelerde yaşandığını, buraların Ermenistanın sınırları içinde yer almadığını, dolayısıyla Ermenistana yönelen bir saldırı durumunun söz konusu olmadığını, bu nedenle KGAnın 4. maddesinin işletilmesinin söz konusu olamayacağını ifade etmektedir.

Yukarıda ifade edildiği gibi, son çatışma Azerbaycan-Ermenistan sınırında yaşanmıştır. Dolayısıyla, Dağlık Karabağ ve çevresindeki bölgelerde yaşanan çatışmalardan farklı bir durum söz konusudur. Bundan dolayı, en azından teorik olarak, Ermenistanın KGAnın 4. maddesi çerçevesinde KGAÖnü müdahaleye çağırma hakkından bahsedilebilir. Çatışmalar başladığında, Ermenistan Dışişleri Bakanı Zohrab Mnatsakanyan, KGAÖnün Genel Sekreteriyle bir telefon görüşmesi yapmış[36] ayrıca Ermenistan konuyla ilgili özel bir oturum düzenlenmesini talep etmiş olması bu anlamda dikkat çekicidir.[37]

Bundan yola çıkarak, Ermenistanın KGAÖnü kendi yanında savaşa çekmek amaçlı bir provokasyona giriştiği şeklinde bir düşünce akla gelebilir. Ancak, yukarıda ifade edildiği gibi KGAÖnün daha önce Karabağ ihtilafı nedeniyle Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki herhangi bir çatışmada taraf olmaya ilişkin isteksizliğini açık şekilde göstermiş olduğu hatırlandığında bunun düşük bir ihtimal olduğu fikrine varmak mümkündür.

Nitekim Ermenistanın girişimine rağmen, KGAÖ böylesi bir oturum düzenlenmeyeceğini açıklamıştır.[38] Ermenistanın KGAÖ nezdinde atabildiği tek adım, KGAÖ Daimi Konseyinin 14 Temmuzdaki olağan toplantısında Ermenistan temsilcisinin dayanışma ve destek istediği bir açıklamayı okuması olmuştur.[39] Bunun yanında, KGAÖ aynı gün yayımladığı bir bildiride, tarafsız bir şekilde ve parmağını hiçbir tarafa yöneltmeden, durumla ilgili ciddi endişelerini ve bir an önce ateşkes rejimine geri dönülmesi yönündeki isteğini ifade etmiştir. Aynı bildiride KGAÖ, başından beri Azerbaycan-Ermenistan ihtilafının çözümünün barışçıl müzakerelerden geçtiği noktasında durduğunu ve tarafların gerilimin artmasının engellenmesi için kışkırtıcı davranışlardan kaçınması gerektiğini de ifade etmiştir.[40] Ermenistanın KGAÖ nezdindeki bu yalnızlığının Azerbaycanlı stratejistler tarafından bilindiğini ve bir kez daha not edildiğini tahmin etmek zor değildir.

Türkiyenin sert tepkisi

KGAÖ çerçevesinde bunlar yaşanırken, Türkiyenin çatışmayla ilgili sert tepkisi dikkat çekmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı, çatışmaların başladığı gün olan 12 Temmuzda, diğer üçüncü aktörlerin hepsinden önce, yaptığı açıklamada, yaşanan olaydan açık ve dolaysız olarak Ermenistanı sorumlu tutmuş ve

> Ermeni tarafı bu tür tehlikeli taktiklerden vazgeçmeli, aklıselim ve hukukun yolunu seçmelidir. Kendi kapasitesini aşan emeller uğrunda maceraperestliğe soyunmak, Ermenistanın muhakeme zaafını ortaya koymakta, bölgemizdeki barış ve istikrarın önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır.[41]

şeklinde bir ifade kullanmıştır. Ayrıca, Ermenistanın saldırgan milliyetçilik anlayışının yeni bir tezahürü olan bu eylemin Azerbaycan tarafından püskürtülmüş olması[nı] vurgulayarak ve [Türkiyenin] toprak bütünlüğünü koruma mücadelesinde tüm imkanlarıyla Azerbaycanın yanında yer almaya devam edece[ğini] söyleyerek açıkça Azerbaycandan

yana bir tavır sergilemiştir.[42]

Türkiyenin bu sert açıklamaları karşısında Ermenistan Dışişleri Bakanlığı da aynı sertlikte bir açıklama yayımlamıştır. Türkiyeden gelen açıklamaların Türkiyenin Güney Kafkasyadaki bölgesel emellerini ortaya koyduğunu belirten Ermenistan Dışişleri Bakanlığı, Türkiyenin Orta Doğu, Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrikayı istikrarsızlaştıran bir politika izlediğini ve bunun bölge halkları için sınırsız ıstıraplara neden olduğunu ifade etmiştir. Bu çerçevede, Ermenistan devlet söylemine aşina olanlar için hiç de şaşırtıcı olmayan bir şekilde, soykırım iddiaları bir kez daha öne sürülmüştür. Türkiyenin Dağlık Karabağ ihtilafının çözümü konusunda AGİT dâhil hiçbir platformda yer alamayacağının belirtildiği açıklamada, Türkiyenin Ermenistan ve bölge için bir güvenlik tehdidi olduğu ve bu tehdide karşı bölgesel ve uluslararası geniş çaplı bir ortaklığa ihtiyaç olduğu söylenmiştir.[43]

Ukrayna, Moldova, Gürcistan

Bilindiği üzere, Güney Kafkasyayı da içine alan Geniş Karadeniz Bölgesinde Dağlık Karabağ sorunu gibi sürüncemede kalmış diğer ihtilaflar (İng. *protracted conflicts*) da söz konusudur. Bunlar, Gürcistandaki Abhazya ve Güney Osetya ihtilafları ile Moldovadaki Transdinyester ihtilafıdır. Bunların yanında, Ukraynadaki Kırım ve Donbastaki durumlar da bölgedeki diğer teritoryal ihtilaflardır.

13 Temmuzda Ukrayna Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Ukraynanın uluslararası hukukun genel kabul gören prensip ve normları ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1993te aldığı 822,853, 874 ve 884 nolu kararları temelinde ihtilafın barışçıl ve Azerbaycan Cumhuriyetinin uluslararası alanda tanınan sınırları içinde egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı temelinde bir siyasi çözümden yana olduğunu bildirmiştir.[44] Moldova Dışişleri ve Avrupa Entegrasyonu Bakanlığı 14 Temmuzda yayımladığı açıklamada gerilimin düşürülmesi ve yaşanan çatışmanın sonlandırılmasına yönelik uluslararası hukukun prensip ve kurallarına saygı temelinde kalıcı bir siyasi çözüm[ün] aranması çabalarının önemini vurgulamış ve Ukrayna Dışişleri Bakanlığı Sözcüsünün sözlerini birebir tekrar ederek Moldovanın Azerbaycan Cumhuriyetinin uluslararası alanda tanınan sınırları içinde egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı temelinde ihtilafın çözümünden yana olduğu belirtmiştir.[45]

Gürcistan ise hayli ilginç bir tutum sergilemiştir. Gürcistan Dışişleri Bakanlığı konuyla ilgili bir açıklama yapmamıştır. Bunun yerine Cumhurbaşkanı Salome Zourabichvili 13 Temmuzda bölgedeki barışın önemini ve Gürcistanın Azerbaycan ve Ermenistanın her ikisiyle de dost ve ortak olduğunu söylediği, gerilimin bir an önce sonlanmasını ümit ettiğini belirttiği bir açıklama yayımlamıştır.

Ukrayna ve Moldovanın açıklamaları uluslararası hukukun yanında, bu ülkelerin muzdarip oldukları etno-teritoryal ihtilaflar göz önünde bulundurulduğunda siyaseten de makul ve anlaşılır açıklamalardır. Ancak, 1990lı yılların başlarından itibaren Abhazya ve Güney Osetya ihtilaflarıyla uğraşan ve bu çerçevede topraklarının %20sinin Rusya tarafından işgal altında tutulduğunu iddia eden Gürcistanın ne alandan ne satandan olmamak şeklinde tarif edilebilecek tavrının vurgulanması yerinde olacaktır.

İlk olarak, Gürcistanın bu tutumu, Abhazya ve Güney Osetya ihtilafları konusunda Tiflisin benimsemiş olduğu pozisyonla açıkça çelişki içindedir. Bu nedenle, bu tutum Tiflisin bu iki ihtilafla ilgili pozisyonunu zayıflatan bir niteliğe sahiptir. İkinci olarak, Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye arasındaki üçlü ilişki pek çok yorumcu tarafından bölgesel ve çok taraflı

iş birliğine örnek olarak gösterilmektedir. Gürcistanın tutumu, bu tip yorumların aslında aşırı yorumlar olduğunu bir kez daha göstermiştir. Her ne kadar Türkiye ve Azerbaycan, Gürcistanın bu üçlü ilişki içinde günlük çıkarları peşinde dostluk ve ortaklık anlayışına aykırı tavırlarını görmezden gelse de, bunun bir sınırı olabilecektir ve Gürcistan sergilediği son tutumla bu sınıra doğru bir adım daha atmıştır. Bunlara ek olarak, yukarıda değinilen BTC, Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı ve BTK, en az Azerbaycan ve Türkiye için olduğu kadar Gürcistan için de ekonomik ve stratejik öneme sahip hatlardır. Ayrıca Gürcistan, yalnızca Türkiye ve Azerbaycan için değil AB ve ABD için de bu hatlar nedeniyle önemli bir ülkedir. Dolayısıyla Gürcistanın bu hatları tehdit eden bir ülkeye karşı tutum almaması, aksine dolaylı yoldan bu ülkeye destek veren bir tutum içinde olması izaha muhtaç bir durumdur. Bu sebeplerden dolayı, Gürcistanın tutumunun uzun vadeli sonuçları anlamında siyasi açıdan ne kadar doğru olduğu tartışmaya açıktır.

Uluslararası örgütler ve AB

Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, AGİT ve NATO, çatışmayla ilgili olarak birbirine benzeyen açıklamalar yapmışlardır. Bu açıklamalarda, taraflardan herhangi birini suçlamayan itidal ve diyalog çağrıları yer almıştır. Bu aktörlerin, diyalog sürecinin yürütülmesiyle ilgili olarak AGİT Minsk Grubunun rolüne göndermede bulundukları da görülmüştür.[46]

AGİT Minsk Grubu ve eş başkan ülkeler

Bu bağlantıyla, AGİT Minsk Grubu eş başkanı ülkelerin konuyla ilgili açıklamalarını irdelemek yerinde olacaktır. Bunun için, AGİT Minsk Grubu eş başkanı ülkeler olan ABD, Fransa ve Rusya arasında takriben 2012 yılından bu yana Dağlık Karabağ ihtilafının çözüm sürecinde fiilen en önemli üçüncü aktör olan Rusyanın açıklamalarıyla başlanabilir.

Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığının resmi internet sitesinde, Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrovun 13 Temmuzda, Ermeni ve Azerbaycanlı mevkidaşlarıyla birer telefon görüşmesi gerçekleştirdiği ve bu görüşmelerde Lavrovun her iki tarafa da itidal ve vakit kaybetmeksizin ateşkes çağrısı yaptığı belirtilmiştir.[47] Aynı gün Bakanlığın yayımladığı bir bildiride ve 14 Temmuzda Rusya Cumhurbaşkanı Basın Sekreteri Dmitriy Peskovun TASS Haber Ajansına yaptığı açıklamada da aynı noktalara vurgu yapılmıştır.[48]

Rusyadan gelen açıklamalarda dikkat çeken önemli bir husus ise Moskovanın, hem tek başına bir ülke hem de AGİT Minsk Grubunun bir eş başkanı olarak, taraflar arasında arabuluculuk ve durumun istikrara kavuşturulması[49] için devreye girmeye hazır olduğunun belirtilmesidir. Bu yöndeki açıklamalar, Rusyanın 1990lı yıllardan bu yana dile getirdiği Karabağ ihtilafı kapsamında yaşanan çatışmaların engellenmesi argümanı üzerinden bölgeye bir barış gücü konuşlandırma arzusunun bir diğer ifadesidir. Bölgeye bir Rus barış gücünün konuşlandırılması isteğinin, yukarıda bahsedilen, Rusyanın bölgeye dair politikası çerçevesinde değerlendirilmemesi yalnızca naiflik olacaktır.

ABD Dışişleri Bakanlığı açıklamasında tarafları bir an önce anlamlı müzakerelere dönmeye çağırmış ve AGİT gözlemcilerinin bölgeye dönmelerinin önemini vurgulamıştır.[50] Fransa Dışişleri Bakanlığı ise Dağlık Karabağ ihtilafının uluslararası hukukla uyumlu, müzakere edilmiş kalıcı bir çözümü ile ilgili tutumunu vurgulamıştır.[51] Fransanın, çatışma haberleri geldikten üç gün sonra, 15 Temmuzda, diğerlerinden daha kısa bir açıklama yapmış olması özellikle dikkat çekicidir.

AGİT Minsk Grubunun ABDli, Fransız ve Rus eş başkanlarının birlikte yayımladıkları bildiride de benzer ifadeler kullanılmış, ABD Dışişleri Bakanlığının açıklamasında yer alan AGİT gözlemcileri ve müzakerelere geri dönme çağrısı aynen tekrar edilmiştir.[52]

Tovuzda Yaşanan Çatışmayla Uluslararası Alanda Ortaya Çıkan Tablo

Üçüncü aktörlerin tepkileri bir arada ele alındığında dikkat çeken ilk husus, Ermenistanın üyesi olduğu KGAÖden sembolik dahi olsa herhangi bir destek görmemiş olmasıdır. Aynı şekilde, Rusyada Ermenistanı desteklediğine dair açık bir işaret vermemiştir. Nitekim, muhtemelen KGAÖnün ve Rusyanın tavrı üzerine, Ermenistanın Moskova Büyükelçisi, 15 Temmuzda Ermenistanın Rusyadan ilaveten silah talebi olmadığını, KGAÖden de bölgeye bir barış gücü göndermesinin beklemediğine dair bir açıklama yapmıştır.[53].

Rusya, iddia edildiği gibi Ermenistanın arkasındaki güç olsa bile, muhtemelen bölgedeki jeopolitik ve jeostratejik hedefleri doğrultusunda, iki ülkeyi de küstürmemek, ikisinden birinin etki alanından çıkmasını önlemek ve bu sayede bunları kontrolü altında tutmak düşüncesiyle bir tür denge politikası izlemiş ve her fırsatta bölgeye bir barış gücü konuşlandırma fikrini ifade etmiştir. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, AGİT, NATO, AGİT Minsk Grubu ve eş başkanı ülkeler de herhangi bir tarafı desteklemeyen oldukça düşük tonlu ve sıradan açıklamalarla durumu geçiştirmeye yönelik bir tutum sergilemişlerdir. Bunların hiçbiri yeni bir tutuma işaret etmemektedir. Bu sebeple, şaşırtıcı bir durum söz konusu değildir.

Türkiyenin tutumu da eski tutumundan farklı değildir. Bunun yanında, dışişleri bakanlığının ve Türk yetkililerin açıklamalarındaki sert ton sıradışı ve dikkat çekicidir. Bu ton farklılığının sebepleri üzerinde düşünmek faydalı bir çaba olabilecektir. Bu kapsamda akla gelen bir açıklama, Türkiyenin Ermenistan üzerinden başka aktörlere bir mesaj verme niyetinde olduğudur. Bu aktörün kim olduğuyla ilgili akla gelen ilk isim Rusyadır. Ne var ki, Türkiyenin Rusya kadar Batı ülkelerine de bir mesaj vermek istemiş olması da bir ihtimaldir. Bunlara ek olarak, Türk yetkililerin açıklamalarının iç siyasetle ilgili yönlerinin olabileceği de düşünülebilir.

Son olarak, Ukrayna ve Moldovanın Azerbaycanın toprak bütünlüğünü vurgulayan açıklamalarının önemli olduğunu iddia etmek mümkündür. Aynı bölgede benzer ihtilaflardan mustarip bu ülkelerin toprak bütünlüğü ilkesine vurgu yapmaları bu konudaki hâlihazırda var olan uluslararası normun ortak bir savunusu anlamına gelmektedir. Bu konuda bu ülkelerle Azerbaycan arasında daha güçlü bir dayanışmanın ortaya çıkma ihtimali söz konusu olabilir. Bunun yanında, bu iki ülkenin, Gürcistan, Azerbaycan, Belarus ve Ermenistanla birlikte Avrupa Birliğinin Doğu Ortaklığı girişiminin ortak ülkeleri olmaları da önemli bir husustur. Ukrayna ve Moldova, Doğu Ortaklığı kapsamında, Gürcistan ile birlikte, AB ile Ortaklık Anlaşması (İng. *Association Agreement*) imzalamış ve bu sayede Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi (İng. *Deep and Comprehensive Free Trade Area*) oluşturma konusunda adım atmış ülkelerdir. Bunun yanında, bu ülkeler AB ve NATO üyeliği için çaba sarf etmektedirler. Bölgedeki ülkeler arasında Avro-Atlantik eğilimi en güçlü olan bu ülkelerin Azerbaycan yanlısı tutumlarının Avro-Atlantik başkentlerinde küçük de olsa bir yansıması olabilecektir. Bu tablo göz önüne alındığında, Ermenistanın, uluslararası alanda, Azerbaycana kıyasla, yalnız kalan bir ülke haline geldiğini söylemek mümkün olabilecektir.

Bu durumun farkında olan Ermeni tarafının, uluslararası alanda desteklendiğini göstermek

için çaba sarf ettiği görülmektedir. Bu amaçla, Caroline Anne Cox (Baroness Cox) gibi Hristiyan kökten dinci, islamafobik ve Ermeni muhibbi kişilerin[54] veya ABD Kongresindeki Ermeni yanlısı üyelerin[55] açıklamalarını haber-yorum siteleri ve sosyal medyada yaymak gibi yollara başvurulmaktadır. Ermenistanın bu yöndeki çabalarının anlaşılması açısından ilginç bir örnek, Güney Kıbrıs Rum Yönetimiyle (GKRY) ilgilidir. Son yıllarda Ermenistan, Yunanistan ve GKRYnin Türkiyeye karşı bir cephe halinde hareket ettiği görülmektedir. Buna ve Türkiyenin Ermenistana karşı sert açıklamalarına rağmen Yunanistan Dışişleri Bakanlığı yaşanan çatışmayla ilgili herhangi bir açıklama yapmamıştır. Bunun yanında, Ermeni çevreler sosyal medyada GKRY Dışişleri Bakanının çatışmalardan dolayı Azerbaycanı suçladığına dair bir görsel paylaşılmaya başlanmıştır.[56] Ancak, GKRYden gelen bir açıklama işin tam da böyle olmadığını göstermektedir. Bu açıklamaya göre, 15 Temmuzda Ermenistan Dışişleri Bakanının GKRY Dışişleri Bakanının telefonla aramış ve mevkidaşını yaşanan durumla ilgili bilgilendirmiştir. Bunun üzerine Rum bakan konuyla ilgili endişelerini bildirmiş, Azerbaycanın ateşkes ihlallerini kınamış ve tarafları itidale çağırmıştır. İki bakan arasındaki telefon görüşmesi hakkındaki açıklamanın GKRY Dışişleri Bakanlığı internet sitesinde değil, İçişleri Bakanlığı internet sitesinde duyurulması da dikkat çeken bir hususdur.[57]

Sonuç ve Değerlendirme

Azerbaycan-Ermenistan sınır hattının kuzeyindeki Tovuz bölgesinde 12 Temmuz 2020de patlak veren çatışmayla ilgili olarak, 2016dan bu tarihe kadar Karabağ ihtilafı kapsamında öne çıkan gelişmelerin, çatışmanın niteliğine dair bir takım önemli konuların ve bu çatışma neticesinde uluslararası alanda ortaya çıkan tablonun değerlendirilmesi Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Karabağ ihtilafıyla ilgili bazı önemli hususları ortaya koymaktadır.

Azerbaycan ve Ermenistan bir yandan uluslararası kamuoyuna müzakere ve karşılıklı tavizler yoluyla varılacak bir barıştan yana olduklarına dair mesajlar verir ve kendilerini diğer tarafın aksine barışçıl çözümden yana olan taraf olarak sunarken, diğer yandan, özellikle kendi kamuoylarına, karşı tarafa hiçbir zaman tavizde bulunulmayacağı, gerekirse savaşa hazır olunduğu gibi mesajlar vermektedirler. Ermenistanın caydırıcı savunma anlayışı yerine cezalandırıcı savunma anlayışını benimsemesi ve millet-ordu kavramsallaştırmasını geliştirmesi, bunun yalnızca verilen mesajlarla sınırlı kalmadığını göstermektedir.

Ermenistanın zamana oynayarak bir yandan uluslararası kamuoyu nezdinde Karabağ ve çevresindeki bölgelerde yirmi altı yıldır devam eden işgali normalleştirmeye çalıştığı, diğer yandan bu bölgelerin Ermenistanla bütünleşmesi yolundaki politikalarını yoğunlaştırarak sürdürdüğü görülmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi, Ermenistan bir süredir bu amaçla Karabağ ve etrafındaki işgal altında tuttuğu bölgelerde iskân ve bayındırlık politikaları yürütmektedir. Bunu insani argümanlar kullanarak yapmaktadır. Ermenistandaki Kapan kentini Karabağdaki Hadrut kentine bağlayacak yol inşaatıyla ilgili son gelişmeler bu yaklaşımın en somut göstergelerinden biridir. AGİT Minsk Grubu ve uluslararası camia Ermenistanın bu yaklaşımına karşı gereken tepkiyi göstermemektedir. Aliyevin 6 Temmuz 2020 tarihli röportajındaki sert ifadeleri Azerbaycanın bu duruma verdiği bir tepki olarak okunabilir.

Her iki tarafın sorunun müzakereler yoluyla çözülebileceğine dair inanç ve iradelerini kaybettiği ve kötü durum senaryoları üzerinden tutum belirledikleri görülmektedir. Tarafların bu yola girmelerinin önemli bir nedeninin AGİT Minsk Grubu çerçevesinde

yürütülen müzakerelerin bir yere varmadığı ve varmayacağı hakkındaki fikirleri olduğu akla gelmektedir. Tarafların böyle bir fikre kapılmalarının haklı nedenleri vardır.

Bu kapsamda, Azerbaycanın ihtilafın çözümüne dair yaklaşımındaki önemli değişimden bahsetmek yerinde olacaktır. Azerbaycan, 2000li yıllarda büyük bir özgüvenle benimsediği, Azerbaycanın hızlı ekonomik ilerlemesi, buna karşın Ermenistanın içinde bulunduğu ekonomik çıkmazlar nedeniyle, zamanın kendi lehine aktığı fikrinin yanlışlığının farkına varmış, durumun aslında tam tersi olduğunu anlamıştır. Azerbaycanın son yıllarda sorunun askeri çözümüyle ilgili kapalı veya açık imalarının en önemli nedenlerinden birinin bu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Azerbaycanın bu imalarla AGİT Minsk Grubunu ve uluslararası kamuoyunu Ermenistanın fiili durumu kalıcılaştırma politikasına karşı harekete geçmeye zorlamak istediği düşünülebilir.

Bu çerçevede, 2000li yıllardaki ekonomik üstünlük üzerine kurulu bakış ve söylemin günümüzde yerini askeri üstünlük iddiası üzerine kurulu bir bakış ve söyleme bıraktığı görülmektedir. Azerbaycanlı yetkililerin konuyla alakalı açıklamaları incelendiğinde üçüncü aktörlerin aradan çıkması durumunda Ermenistan karşısında kısa sürede büyük bir zafere ulaşılabileceğine dair güven dolu bir söylemi özellikle kendi kamuoyuna karşı ifade etmekte oldukları görülmektedir. Ne var ki, bu yaklaşımın 2000li yıllardaki ekonomik temelli bakışta olduğu gibi bazı soru işaretlerine mazhar noktaların olduğu akla gelmektedir. Bu noktaların birincisi, üçüncü aktörlerin aradan çıktığı bir durumun ancak teorik ve kurgusal bir durum olduğudur. Küresel düzeyde, 1991 yılında yaşananlara benzer çok dramatik gelişmeler olmadıkça Rusya bu bölgede her zaman için merkezi öneme sahip üçüncü bir aktör olarak var olacaktır. Rusyanın küresel ve bölgesel politikaları dikkate alındığında, bu ülkenin Azerbaycanın kazanacağı bir Azerbaycan-Ermenistan savaşına ancak Azerbaycanın Avrasya Ekonomik Birliği ve CSTO gibi yapılara üye olması durumunda izin vereceği akla gelmektedir. Böyle bir olasılığın gerçekleşmesi ise Azerbaycanın egemenliğinin bir kısmını Rusyaya devretmesi, bu ülkenin bir uydusu haline gelmesi anlamına gelecektir. Bilindiği üzere, Azerbaycan, Ermenistanın aksine, egemenliği konusunda, en zayıf olduğu 1990ların ilk yıllarında bile ve belki de Karabağ Savaşının 1994 yılına kadarki kısmını kaybetmek pahasına, büyük hassasiyet göstermiştir. Dolayısıyla, Azerbaycanın gelecekte de bu hassasiyetini devam ettireceği düşünülebilir. İkinci olarak, Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanacak bir savaşın sonucunun ne olabileceği, iki tarafın sahip olduğu askeri teçhizat, sınır ve cephe hattının topografik yapısı, tarafların mevzilerinin tahkim edilmişlik düzeyleri, orduların emir-komuta yapıları, askeri personelin eğitim ve moral düzeyleri vd. askeri etkenler dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

Bununla ilgili olarak, Azerbaycanın savunma bütçesinin Ermenistanın toplam bütçesine eşit olduğu şeklinde övünerek öne sürdüğü argümanın, Rusyanın Ermenistana düşük fiyatla silah sattığı ve Ermenistanın dünyadaki en askerileşmiş ülkelerden biri olduğu gerçeğiyle birlikte değerlendirilmesinde fayda olabilecektir. Öte yandan, kağıt üzerinde Azerbaycanın Ermenistana karşı ciddi bir üstünlüğü olduğunun görüldüğü de belirtilmelidir. [58]

AGİT Minsk Grubu ve bazı Batılı üçüncü aktörler, yıllardan bu yana Azerbaycan ve Ermenistan toplumları arasında karşılıklı anlayış ve güveni geliştirmek, böylece barış için toplumsal bir taban yaratmak amacıyla ikincil diplomasiyi (İng. *Track II diplomacy*) desteklemektedir. Ancak bu çabanın, otuz yılı aşkın süredir devam eden çatışma ve savaş durumunda radikalleşen toplumların yakınlaşmasına oldukça sınırlı bir katkısı olduğu görülmektedir. Kasım 2019da gerçekleştirilen gazeteci değişiminin güvenlik gerekçesiyle gizli gerçekleştirilmesi bunun çarpıcı bir kanıtıdır. Cephe hattında sürekli ateşkes

ihlallerinin yaşandığı bir ortamda, ikincil diplomasi çabalarının beklenen sonucu veremeyeceği yıllar içinde ortaya çıkmıştır.

Gelinen noktada, AGİT Minsk Grubu çerçevesinde yürütülen müzakereler deyim yerindeyse bir temaşa halini aldığı gerçeğinin açıkça ve kalın harflerle belirtilmesi yerinde olacaktır; geçen yirmi yılı aşkın süre, AGİT Minsk Grubunun Azerbaycan-Ermenistan ihtilafının çözümünü sağlayabilecek bir yapı olmadığı açıkça göstermiştir. Nitekim, takriben 2012 yılından bu yana AGİT Minsk Grubunun tüm çabası barış görüşmelerinin ilerletilmesine değil taraflar arasında sıcak çatışmanın önlenmesi üzerine odaklanmış vaziyettedir.

Buna rağmen, sürekli hale gelen ateşkes ihlallerinin yanında, Nisan 2016daki Dört Gün Savaşı, 25 Şubat 2017deki çatışma ve en son 12 Temmuzda patlak veren çatışma, Ermenistanın caydırıcı savunma anlayışı ve millet-ordu kavramsallaştırması, iki tarafın gitgide sertleşen söylemleri ve Azerbaycanın askeri çözümü daha sık ifade eder hale gelmesi gibi olgular, AGİT Minsk Grubunun bu konuda dahi başarılı olamadığının kanıtlarıdır.

AGİT Minsk Grubunun etkisiz ve içi boş bir format haline gelmesinde Azerbaycan ve Ermenistanın karşılıklı tavizler yoluyla çözüme ulaşma konusunda samimi olmayan tavırlarının etkisi vardır. Ancak, bizatihi AGİT Minsk Grubunun ihtilafa yaklaşımının ve eş başkan ülkelerin tutumlarının da bu durumun ortaya çıkmasında payı büyüktür. Yukarıda bahsedildiği gibi Rusya için Güney Kafkasyada hegemonyasını pekiştirmek büyük önem arz etmektedir. Bunu rıza yoluyla gerçekleştirmek için araçları sınırlı olan Rusya zorlayıcı yöntemleri kullanmaktadır. Bu çerçevede, bölgedeki ihtilafların çözülmeden belli bir yoğunlukta kontrolü altında süregitmeleri Rusyaya bölge ülkelerini manipüle etmek için fırsat sağlamaktadır. Dolayısıyla, Rusyanın bölgede tarafsız ve samimi bir arabulucu aktör olmasını beklemek gerçekçi değildir. Öte yandan, gerçekçi bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, bir şekilde Rusyayı içine almayan girişimlerin Rusya tarafından her aracı kullanılarak torpillenmeye çalışacağı da açıktır.

ABDnin tutumunun da esasen bölgeye dair çıkarları tarafından belirlendiğini söylemek gerekmektedir. Bunun yanında ABDdeki Ermen lobisinin bu ülkenin yaklaşımına belli sınırlar içinde etki edebildiği, bu etkinin ABDnin çözüme katkı sunma kapasitesini engelleyici bir rol oynadığı da görülmektedir. Bu iki hususun bir arada görülebileceği örnek Özgürlükleri Destekleme Yasası 907. Bölüm (İng. *Section 907 of the Freedom Support Act*) ile ilgili yaşananlardır. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki savaş tüm hızıyla sürerken, 24 Ekim 1992de, ABD Kongresi, ABDnin Azerbaycana yardımını yasaklayan Özgürlükleri Destekleme Yasası 907. Bölümü kabul etmiştir. Pek çok araştırmacı, ABD Kongresinin aldığı bu karar da ülkedeki Ermeni lobisinin önemli bir rolü olduğu kanaatindedir. 2002 yılının Ocak ayına gelindiğinde ise dönemin ABD Başkanı George W. Bush bu yasağı kaldırmıştır. ABDnin bu kararının altında yatan nedenlerden, Hazar Denizindeki enerji kaynaklarının Avrupaya taşınmasıyla ilgili olan Güney Gaz Koridoru projesinin bu dönemde ciddiyetle tartışılmaya başlanması ve 11 Eylül 2001de ABDnin hedefi olduğu terör saldırıları sonrasında başlatılan teröre karşı savaş (İng. *war on terror*) kapsamında Azerbaycanın ABDye Orta Asyadaki askeri faaliyetleri için bir koridor sağlamış olmasıdır.

ABDnin Güney Kafkasyaya yönelik politikaları ve Rusyanın bölgedeki ihtilaflarla ilgili oynadığı olumsuz rol ilgili literatürde sıkça tartışılan konulardır. Bu literatürde yeterli derecede tartışılmayan konu ise AGİT Minsk Grubunun bir diğer eş başkanı olan Fransanın olumsuz rolüdür. Kısaca ifade etmek gerekirse, Fransa tarafsız bir ülke değildir; her koşulda ve adil olmayan bir şekilde Ermenistan yanlısı bir tavır sergilemektedir. Bununla

ilgili olarak, 1997de Azerbaycanın Fransanın eş başkan olmasına itiraz ettiği buna rağmen bu ülkenin üç eş başkandan biri olduğunun hatırlanmasında fayda vardır. Azerbaycanın itirazına rağmen Fransanın AGİT Minsk Grubu eş başkan olma konusundaki ısrarının ve diğer ülkelerin de bunu kabul etmelerinin barındırdığı mantıksızlık aşikârdır. Fransanın AGİT Minsk Grubu eş bakanı olma konusundaki ısrarının nedenlerinin incelenmesi ve açığa çıkartılması gerekmektedir.

Eş başkan ülkelerin tekil tutumlarının yanında bir bütün olarak AGİT Minsk Grubunun tutumundaki sorunlardan da bahsedilebilir. AGİT Minsk Grubunun sorunlu tutumunun temelinde 2000li yılların başından itibaren Ermenistanı hoş gören, dengesiz bir şekilde Ermenistanın çıkar ve çekincelerine duyarlı bir tavır sergilemeye başlamış olmasıdır yatmaktadır.[59]

Bu durumun iki önemli sonucu söz konusudur. Bunlar ilki ve açık olanı AGİT Minsk Grubunun bu şekilde tarafsızlığını kaybetmesidir. Bu durumun, Azerbaycanın AGİT Minsk Grubu çerçevesinde yürütülen müzakereler hakkında kuşkuya kapılmasına ve bu çerçeve dışında kalan yolları değerlendirmeye başlamasına neden olduğu düşünülebilir. Azerbaycanın son dönemlerde askeri çözüme dair söylemlerinin bu çerçevede de değerlendirilmesi gerekmektedir.

İkinci olarak, AGİT Minsk Grubunun Ermenistanı kayıran tavrı bu ülkeyi müzakerelerde varılan sonuçları reddetme konusunda cesaretlendirmektedir. Dolayısıyla, AGİT Minsk Grubu dengesiz tavrı nedeniyle kendi kendini de baltalamaktadır.

Bu konunun anlaşılması için geçmişi kısaca hatırlamakta fayda olacaktır. Mayıs 1997de AGİT Minsk Grubu taraflara bir barış planı sunmuştur. Ermenistan ilk aşamada itiraz etse de, Ermeni güçlerin Dağlık Karabağın çevresindeki işgal edilmiş diğer bölgelerden çekilmesi karşılığında Dağlık Karabağı Ermenistana bağlayan Laçin koridorunun Ermeni güçlerinin kontrolü altında kalmasını öngören bu öneri Azerbaycan ve Ermenistan tarafından prensipte kabul edilmiştir.[60] Ancak plan, Dağlık Karabağdaki *de facto* yetkililerin itirazı nedeniyle Temmuz ve Eylül aylarında Ermeni tarafının istekleri doğrultusunda revize edilmiştir. Böylece, ilk olarak Ermeni birliklerinin Dağlık Karabağın etrafındaki işgal ettikleri yerlerden çekilmelerini ve yerinden edilmiş kişilerin yerlerine geri dönmelerini, bu aşamadan sonra Dağlık Karabağın statüsüne karar verilmesini öngören yeni bir plan sunulmuştur. Ermenistan bu planı bazı çekincelerle sonraki müzakereler için bir temel olarak kabul etmiştir.[61] Ancak, Ermenistanda plana karşı yükselen tepki nedeniyle dönemin Ermenistan Cumhurbaşkanı Ter-Petrosyan 3 Şubat 1998de istifa etmek zorunda kalmış ve böylece üzerinde anlaşılan plan uygulanmamıştır.

1999 yılının Temmuz-Ekim aylarında Haydar Aliyev ve Robert Koçaryan, Azerbaycanla Ermenistan arasında, Dağlık Karabağ ve Dağlık Karabağ ile Ermenistanı bağlayan Laçin Koridoruna karşılık Azerbaycan ve Nahcivanı birbirine bağlayacak Meğri bölgesinde bir koridorun takas edilmesini öngören Goble Planını müzakere etmiştir. Plana dair her iki ülkede de ciddi tepkiler ortaya çıksa da iki cumhurbaşkanı plan üzerinde anlaşmaya varmıştır.[62] Ne var ki, 27 Ekim 1999da Ermenistanda aralarında Ermenistan siyasetinin ağır topları olan Başbakan Vazgen Sargsyan ve Parlamento Sözcüsü Karen Demirchian dâhil sekiz kişinin yaşamını yitirdiği, sekiz kişinin yaralandığı parlamento baskını sonrasında bu anlaşma da hayata geçirilememiştir.

Görüldüğü üzere 1997 ve 1999da Karabağ ihtilafının çözümü konusunda taraflar anlaşmaya varabilmiştir. Ancak, bu anlaşmaların hayata geçirilmesi Ermenistanın sonradan tavır değiştirmesi nedeniyle mümkün olmamıştır. Buna rağmen, yukarıda

değinildiği üzere, AGİT Minsk Grubu, 2000li yılların başından itibaren Ermenistanın çıkar ve çekincelerine duyarlı bir tutum benimsemiştir. Bunun anlamı, Ermenistanın oyunbozan mızıkçı tavrının ödüllendirilmesidir. Oyunbozan tarafın ödüllendirilmesi barış sürecinin ilerlememesine neden olmaktadır.

Ermeni tarafının oyunbozan tavrı, muhtemelen AGİT Minsk Grubunun tutumundan aldığı cesaretle, halen devam etmektedir. Bilindiği üzere, 2004 yılında başlayan bir sürecin neticesinde, 10 Temmuz 2009 tarihinde AGİT Minsk Grubu eş-başkanı ülkeler Karabağ ihtilafının çözümünün temel prensipleri olan Madrid Prensiplerinin altı temel prensibinin yer aldığı bir belgeyi kamuoyuyla paylaşmıştır. Açıklanan belgede yer alan prensipler şunlardır:

- Dağlık Karabağın çevresindeki bölgelerin Azerbaycanın kontrolüne geri verilmesi;
- Dağlık Karabağa güvenlik ve öz yönetim garantileri sağlayan geçici bir statü;
- Ermenistanı Dağlık Karabağa bağlayan bir koridor;
- Dağlık Karabağın nihai yasal statüsünün gelecekte yasal olarak bağlayıcı bir irade bildirimiyle belirlenmesi;
- Tüm yerlerinden edilmiş kişilerin ve muhacirlerin eskiden yaşadıkları yerlere dönme hakkı;
- Barış gücü operasyonunu da içeren uluslararası güvenlik garantileri.

Özellikle Dağlık Karabağın statüsünün belirlenmesiyle madde hararetli tartışmalara neden olmuşsa da[63] sonunda Azerbaycan bazı çekincelerle birlikte temel prensiplere karşı olumlu bir yaklaşım sergilemiştir. Ermenistan ise yaklaşık beş sene süren bir sürecin neticesinde ve ilk hali üzerinde tarafların istekleri doğrultusunda bazı değişikliklerin yapılması sonrasında belirlenen prensipler açıklandıktan sonra yeni bir taslak talep etmiştir.[64] Ancak bu kez, AGİT Minsk Grubu taslak üzerinde yeni bir revizyon yapmayı reddetmiştir. Sonuçta, Madrid Prensipleri ihtilafın çözümü için halen masada duran üzerinde karara varılmış tek çerçevedir.

Buna rağmen, Ermeni tarafında, takriben 2016 yılından bu yana ve 2019 sonlarından itibaren artan bir şekilde Madrid Prensiplerini reddeden bir söylemin geliştirildiği, bu doğrultuda bir propaganda çalışması yapıldığı görülmektedir. Görülen odur ki, Ermeni tarafı bir kez daha üzerinde karara varılmış bir metni yırtıp atmak maksadındadır. Ermeni tarafının bu tavrı sergileyebilmesinde AGİT Minsk Grubunun ciddi bir mesuliyeti vardır.

Tüm bunlar bir arada değerlendirildiğinde, Karabağ ihtilafı bağlamında gelinen yerin barıştan oldukça uzak olduğunu söylemek mümkündür. Bundan dolayı, 12 Temmuzda patlak veren çatışmadan sonra Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, AGİT ve NATO gibi aktörlerin Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki barış görüşmeleri için AGİT Minsk Grubunu işaret etmiş olmaları, aslında çözümsüzlüğe veya gayri-barışçıl yollardan ulaşılabilecek bir çözüme işaret etmek anlamına gelmektedir.

* *Fotoğraf: TRTWorld.com*

[1] Armenia-Azerbaijan clashes leave several dead in worst hostilities in years, *Deutsche Welle*, Temmuz 14, 2010, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.dw.com/en/armenia-azerbaijan-clashes-leave-several-dead-in-worst-hostilities-in-years/a-54178364.

[2] Jeyhun Aliyev, Tensions rise along Armenian-Azerbaijani border, *Anadolu Ajansı*, Temmuz 18, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.aa.com.tr/en/europe/tensions-rise-along-armenian-azerbaijani-border/1914729.

[3] Eduard Abrahamyan, Rationalizing the Tonoyan Doctrine: Armenias Active Deterrence Strategy, *Jamestown Foundation*, Mayıs 01, 2019, erişim Temmuz 21, 2020, https://jamestown.org/program/rationalizing-the-tonoyan-doctrine-armenias-active-deterrence-strategy/.

[4] Turgut Kerem Tuncel, Rapor: Güney Kafkasyada 2-5 Nisan 2016da Yaşanan 4 Gün Savaşı, *Ermeni Araştırmaları* 53 (2016): 301-338, erişim Temmuz 21, 2020, https://avim.org.tr/images/uploads/Yayin/Ermeni-Arastirmalari-Sayi-53_1.pdf.

[5] Nation-Army, *Ministry of Defense of the Republic of Armenia*, 1990-2020, erişim Temmuz 21, 2020, http://www.mil.am/en/pages/21.

[6] Global Militarization Index, *Bonn International Center for Conversation*, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://gmi.bicc.de/index.php?page=ranking-table&year=2015&sort=country_asc; Bonn International Center for Conversationın raporları için bk. https://gmi.bicc.de/index.php?page=gmi-publications, erişim Temmuz 21, 2020.

[7] Bodies Of Slain Azerbaijani Troops Retrieved 48 Hours After Nagorno-Karabakh Clashes, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, Şubat 27, 2017, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.rferl.org/a/azerbaijan-troops-bodies-recovered-karabakh-clashes/28336545.html.

[8] Press Statement by the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group, *OSCE*, Ocak 16, 2019, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.osce.org/minsk-group/409220.

[9] Laurence Broers, Armenia and Azerbaijan: Leadership Rapport Is No Substitute for a Deepened Peace Process, Chatham House, Nisan 10, 2019, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.chathamhouse.org/expert/comment/armenia-and-azerbaijan-leadership-rapport-no-substitute-deepened-peace-process.

[10] Joshua Kucera, Armenian, Azerbaijani journalists make landmark exchange, *Eurasianet*, Kasım 27, 2019, erişim Temmuz 21, 2020, http://www.turan.az/ext/news/2019/11/free/Want%20to%20Say/en/85495.htm

.

[11] Դավիթ Տոնոյան «Տարածքներ՝ անվտանգության դիմաց» ձեւաչափ այլեւս չի լինելու» «Ամերիկայի ձայն», *Aravot*, Mart 30, 2019, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.aravot.am/2019/03/30/1032523/; «Նոր պատերազմ՝ նոր տարածքների դիմաց». Դավիթ Տոնոյանը Նյու Յորքում վերաձևակերպել է «տարածքներ՝ խաղաղության դիմաց» բանաձևը (տեսանյութ), Tert.am, Mart 30, 2019, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.tert.am/am/news/2019/03/30/tonoyan/2961114?__cf_chl_jschl_tk__=abfa0b66bb8b18a31594975704-0-AcjOrH6WrCn8ju2GbyJvCa7FnGOPBo0igmLaYNuhyG2KRHNJiOO2jjDSEra-K8AuK5c65qvVuytP0ze_mW5IRpYog_qvKu19Vs9daXPE7dCFG01y9OQVcHFkynO1gWd3KdMi5k0MoRZFtpFcXIXLs-g1FnX94kNvS0eVDKNY2iTBoaa1lUyW66ErCyoH2yhuLqeNNfX6_vOgkkZMgINy9PzbwLHy05JLiDKq7Gww7X4BDye00DofKQCscT65rrQZQ4xOwZfqwQ.

[12] Joshua Kucera, Pashinyan calls for unification between Armenia and Karabakh, *Eurasianet*, Ağustos 06, 2019, erişim Temmuz 21, 2020, https://eurasianet.org/pashinyan-calls-for-unification-between-armenia-and-karabakh.

[13] Pashinyan explains his Karabakh is Armenia, thats it remark, Mediamax, Şubat 14, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://mediamax.am/en/news/karabakh/36475/.

[14] Bu sohbet-tartışmanın videosuna https://securityconference.org/en/medialibrary/collection/munich-security-conference-2020/ adresinden erişilebilir (erişim Temmuz 21, 2020).

[15] Nagorno-Karabakh: Statement by the Spokesperson on the so-called presidential and parliamentary elections, *European Commision*, Mart 31, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/news/nagorno-karabakh-statement-spokesperson-so-called-presidential-and-parliamentary_en.

[16] Press Statement by the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group, *OSCE*, Mart 31, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.osce.org/minsk-group/449410.

[17] Nagorno-Karabakh holds elections despite international criticism and virus concerns, *Euractiv*, Mart 31, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.euractiv.com/section/azerbaijan/news/nagorno-karabakh-holds-elections-despite-international-criticism-and-virus-concerns/.

[18] Shusha provocation: a fatal blow to the peace process? *Topchubashov Center*, Mayıs 22,2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://top-center.org/en/analytics/3022/shusha-provocation-a-fatal-blow-to-the-peace-process.

[19] Arayik Harutyunyan Sworn in as Artsakh President, *Asbarez*, Mayıs 21, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, http://asbarez.com/194299/arayik-hautyunyan-sworn-in-as-artsakh-president/; Siranush Ghazanchyan, Artsakh is Armenia, thats it, Arayik Harutyunyan says in inaugural address, *Public Radio of Armenia*, Mayıs 21, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://en.armradio.am/2020/05/21/artsakh-is-armenia-thats-it-arayik-harutyunyan-says-in-inaugural-address/.

[20] Artsakh Republic President Arayik Harutyunyan had a private meeting with Republic of Armenia Prime-Minister Nikol Pashinyan, *The Government of Artsakh Republic*, Mayıs 28, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, http://gov.nkr.am/en/official-news/item/2020/05/28/handipum/.

[21] Joshua Kucera, Armenia, Azerbaijan trade Nazi collaboration accusations, *Eurasianet*, Mayıs 21,2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://eurasianet.org/armenia-azerbaijan-trade-nazi-collaboration-accusations.

[22] The Republic of West Azerbaijan (Erevan) was declared in exile, *Turan Information Agency*, Mayıs 10, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, http://www.turan.az/ext/news/2020/5/free/politics%20news/en/123959.htm.

[23] Ильхам Алиев: «Территория нынешней Армении это древняя азербайджанская земля» *Haqqin.az*, Haziran04, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://haqqin.az/news/180018.

[24] Joshua Kucera, Armenia and Karabakh announce construction of third connecting highway, *Eurasianet*, Temmuz 25, 2019, erişim Temmuz 21, 2020, https://eurasianet.org/armenia-and-karabakh-announce-construction-of-third-connecting-highway.

[25] Ilham Aliyev attended the inauguration of modular hospital for treatment of coronavirus patients opened in Khatai district of Baku, *President of the Republic of Azerbaijan*, Temmuz 06, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://en.president.az/articles/39491.

[26] Ilham Aliyev attended the inauguration of modular hospital for treatment of coronavirus patients opened in Khatai district of Baku

[27] Ilham Aliyev attended the inauguration of modular hospital for treatment of coronavirus patients opened in Khatai district of Baku

[28] Bu belgenin Ermeniscesine https://www.primeminister.am/u_files/file/Different/AA-Razmavarutyun-Final.pdf?fbclid=IwAR11wBHbF4A4QPfkU78cwt-O6QWXxGTwkeoKHRzLysUXq6el-sOxPx5yOPg

adresinden erişilebilir. Bundan önceki ulusal güvenlik strateji belgesi 2007 tarihlidir. Bu belgenin İngilizcesine https://www.files.ethz.ch/isn/155589/Armenia%20National%20Security%20Strategy%202007_eng.pdf adresinden erişilebilir.

[29] PM addresses Security Council with a message on National Security Strategy, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, Temmuz 10, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.primeminister.am/en/statements-and-messages/item/2020/07/10/Nikol-Pashinyan-Security-Council-meeting/.

[30] PM addresses Security Council with a message on National Security Strategy

[31] Bu açıklamaların videosu için bk. https://www.facebook.com/HaberGlobal/videos/3627562710593767/ (erişim Temmuz 21, 2020).

[32] Cumhurbaşkanı Erdoğan: Dost ve kardeş Azerbaycan'ın yanında olmaya devam edeceğiz, *Haber Global*, Temmuz 14, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://haberglobal.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-dost-ve-kardes-azerbaycan-in-yaninda-olmaya-devam-edecegiz-58327.

[33] Stepan Grigoryan, What is happening on the Armenia-Azerbaijan border? *New Eastern Europe*, Temmuz 16, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://neweasterneurope.eu/2020/07/16/what-is-happening-on-the-armenia-azerbaijan-border/?fbclid=IwAR1OMYzIfLVKhLJeE-JyCxVlvpIm7MppY_q8OSC_LVZkdj-Q4ua1cGTlGYQ.

[34] Bu hesaplar Google Maps kullanılarak yapılmıştır. Yaklaşık bir değerdir.

[35] Basic Facts, *Организация Договора о коллективной безопасности*, erişim Temmuz 21, 2020, http://www.odkb.gov.ru/start/index_aengl.htm.

[36] Four soldiers killed in Azerbaijan-Armenia border clashes, *Al Jazeera*, Temmuz 13, 2020, erişim Temmuz 21,2020, https://www.aljazeera.com/news/2020/07/soldiers-killed-azerbaijan-armenia-border-clashes-200713093832895.html.

[37] Vasif Huseynov, Lessons learned from ongoing clashes between Armenia and Azerbaijan, *Euractiv*, Temmuz 14, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.euractiv.com/section/azerbaijan/opinion/lessons-learned-from-ongoing-clashes-between-armenia-and-azerbaijan/.

[38] Vasif Huseynov, Lessons learned from ongoing clashes between Armenia and Azerbaijan

[39] Remarks by the Permanent Representative of Armenia to the CSTO at the session of CSTO Permanent Council, *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia*, Temmuz 14, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.mfa.am/en/press-releases/2020/07/14/csto_/10367.

[40] The CSTO Secretariat commentary on the situation on the Armenian-Azerbaijani border that arose on July 12, 2020, *Collective Security Treaty Organization*, Temmuz 14, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://en.odkb-csto.org/news/news_odkb/kommentariy-sekretariata-odkb-o-situatsii-na-armyano-azerbaydzhanskoy-granitse-voznikshey-12-iyulya-/.

[41] No: 149, 12 Temmuz 2020, Azerbaycana Yönelik Ermeni Saldırısı Hk., *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, 2011, erişim Temmuz 21, 2020, http://www.mfa.gov.tr/no_-149_-azerbaycan-a-yonelik-ermeni-saldirisi-hk.tr.mfa.

[42] No: 149, 12 Temmuz 2020, Azerbaycana Yönelik Ermeni Saldırısı Hk.

[43] Statement by the Foreign Ministry of Armenia on the recent statements by Turkey, *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia*, Temmuz 15, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.mfa.am/en/interviews-articles-and-comments/2020/07/15/armmfa-statement/10373.

[44] Foreign Ministry Spokesperson's reply to media questions regarding artillery shelling in the Tovuz District, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, Temmuz 13, 2020, erişim Temmu 21, 2020, https://mfa.gov.ua/en/news/foreign-ministry-spokespersons-reply-media-questions-regarding-artillery-shelling-tovuz-district.

[45] MFAEI statement on recent events on the Azerbaijani-Armenian border, *Ministry of Foreign Affairs and European Integration of the Republic of Moldova,* Temmuz 14, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.mfa.gov.md/en/content/mfaei-statement-recent-events-azerbaijani-armenian-border.

[46] Statement attributable to the Spokesman for the Secretary-General on exchanges of fire along the Armenia-Azerbaijan border, *United Nations Secretary-General*, Temmuz 13, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2020-07-13/statement-attributable-the-spokesman-for-the-secretary-general-exchanges-of-fire-along-the-armenia-azerbaijan-border; Armenia-Azerbaijan: Statement by the Spokesperson on the recent armed clashes, *European Unon External Action*, Temmuz 13, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/82766/Armenia-

; OSCE Chairperson-in-Office urges immediate return to ceasefire along Armenian-Azerbaijani border, *OSCE*, Temmuz 14, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.osce.org/chairmanship/457294; NATOnun Kafkasya ve Orta Asya Özel Temsilcisi ve Siyasi İşler Yardımcı Asistan Genel Sekreteri James Appathurainin açıklaması için bk. https://www.facebook.com/JamesAppathurai/posts/3152452974814497 (erişim Temmuz 21, 2020).

[47] Press release on Foreign Minister Sergey Lavrov's telephone conversations with Armenian Foreign Minister Zohrab Mnatsakanyan and Azerbaijani Foreign Minister Elmar Mammadyarov, *The Ministry of the Foreign Affairs of the Russian Federation*, Temmuz 13, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4229316.

[48] Statement by the Foreign Ministry, *The Ministry of the Foreign Affairs of the Russian Federation*, Temmuz 13, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4229025; Peskovun açıklaması için bk. https://www.facebook.com/tassagency/photos/a.146201812115587/3399263390142730/?type=3&the (erişim Temmuz 21, 2020).

[49] Statement by the Foreign Ministry

[50] Violence Along the Armenia-Azerbaijan International Border, *U.S. Department of State* , Temmuz 13, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.state.gov/violence-along-the-armenia-azerbaijan-international-border/.

[51] Armenia/Azerbaijan Border clashes between the two countries (15 Jul. 2020), *Ministry for Europe and Foreign Affairs*, Temmuz 15, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/armenia/news/article/armenia-azerbaijan-border-clashes-between-the-two-countries-15-jul-2020.

[52] Press Statement by the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group, *OSCE*, Temmuz 13, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.osce.org/minsk-group/457225.

[53] Посол Армении оценил вероятность поставок Еревану оружия из России, *Радио Sputnik*, Temmuz 15, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://radiosputnik.ria.ru/20200715/1574379067.html.

[54] Caroline Anne Coxun açıklamasıiçin bk. https://www.facebook.com/armeniannationalcommitteeuk/photos/pcb.3325246124186407/33252434 (erişim Temmuz 21, 2020).

[55] Updates from the Armenia-Azerbaijan State Border, *EVN Report*, Temmuz 14, 2020, erişim Temmuz 21, 2020, https://www.evnreport.com/politics/updates-from-the-armenia-azerbaijan-state-border.

[56] Bu görsel için bk. https://www.facebook.com/armeniannationalcommitteeuk/photos/a.218054354865667 6/3324907230 (erişim Temmuz 21, 2020).

[57] The Minister of Foreign Affairs, Mr Nikos Christodoulides, had a telephone conversation with the Minister of Foreign Affairs of Armenia, Mr Zohrab Mnatsakanyan, *Ministry of Interior, Republic of Cyprus*, Temmuz 15, 2010, er,şim Temmuz 21, 2020, https://www.pio.gov.cy/en/press-releases-article.html?id=14759#flat.

[58] Azerbaycan ve Ermenistan askeri gücüyle ilgili istatistiklere şu iki adresten eirşilebilir: https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=armenia ; https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=azerbaijan (erişim Temmuz 21, 2020).

[59] Philip Remler, *Chained to the Caucasus: Peacemaking in Karabakh, 1987* □□□□□ (New York: International Peace Institute, 2016), 83-84.

[60] Thomas De Waal, *Black Garden: Armenia and Azerbaijan through Peace and War* (New York ve Londra: New York University Press, 2013), 269.

[61] Philip Remler, *Chained to the Caucasus: Peacemaking in Karabakh, 1987* □□□□□, 69-74; Svante E. Cornell, *The Nagorno-Karabakh Conflict*, Report no. 46, Department of East European Studies, Uppsala University (1999), 125; Thomas De Waal, *Black Garden: Armenia and Azerbaijan through Peace and War*, 269-270; Philip Remler, *Chained to the Caucasus: Peacemaking in Karabakh, 1987–2012*, 69-74.

[62] Thomas De Waal, *Black Garden: Armenia and Azerbaijan through Peace and War*, 274-275&277; Philip Remler, *Chained to the Caucasus: Peacemaking in Karabakh, 1987* □□□□□, 78-83.

[63] Philip Remler, *Chained to the Caucasus: Peacemaking in Karabakh, 1987* □□□□□, 103-104.

[64] Thomas De Waal, *Black Garden: Armenia and Azerbaijan through Peace and War*, 300- 301.

Yazar Hakkında :

Dr. Turgut Kerem Tuncel, Avrasya İncelemeleri Merkezi'nde (Ankara) kıdemli analisttir. Avrasya jeopolitiği, Geniş Karadeniz Bölgesi, Güney Kafkasya, Karabağ ihtilafı ve Türk-Ermeni ilişkileri hakkında çalışmalar yürütmektedir.

Atıfta bulunmak için: TUNCEL, Turgut Kerem. 2026. "AZERBAYCAN-ERMENİSTAN SINIR HATTINDA 12 TEMMUZ 2020'DE PATLAK VEREN ÇATIŞMA VE KARABAĞ İHTİLAFI HAKKINDA DEĞERLENDİRMELER." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2020 / 27. Temmuz 23. Erişim Kasım 11, 2026. https://avimbulten.org/tr/Analiz/AZERBAYCAN-ERMENISTAN-SINIR-HATTINDA-12-TEMMUZ-2020-DE-PATLAK-VEREN-CATISMA-VE-KARABAG-IHTILAFI-HAKKINDA-DEGERLENDIRMELER

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır